

**НАЧАЛНО УЧИЛИЩЕ „ХРИСТО БОТЕВ“, ГР. ЛЮБИМЕЦ,
ОБЛ. ХАСКОВО**

**МЕХАНИЗЪМ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА УЧИЛИЩНИЯ ТОРМОЗ
МЕЖДУ УЧЕНИЦИТЕ**

Въвеждането на механизъм за противодействие на тормоза се налага от разбирането, че реален напредък в справяне с насилието може да бъде постигнат само в резултат на прилагането на последователна и целенасочена политика, която се споделя и следва от цялата училищна общност и се подкрепя от всички отговорни институции. Подобна политика е необходимо да включва мерки и дейности за превенция и намеса, както и разписани механизми и отговорности за действие в ситуации на насилие.

- **Разясняване на понятията „насилие“ и „тормоз“, както и видовете поведение, които те включват.**
- **Разгледане на задължителните елементи на училищния механизъм за противодействие на тормоза.**
- **Очертаване на основните ресурси, които училището трябва да осигури, за да може ефективно да се противодейства на насилието.**

I. Измерение на насилието между децата. Основни понятия

Насилието между децата обхваща широк спектър от прояви. То е явление със сериозни размери и оставя дълготрайни последици върху психичното здраве и поведението както на децата, които търпят насилие, така и върху тези, които го извършват.

Какво е насилие? По дефиниция от Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето:

- физическо насилие – „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание без разстройство на здравето“;
- психическо насилие – „са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето като подценяване, подиграватлно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение...“.

Според Закона за закрила на детето всяко дете има право на закрила от насилие и всеки, на когото стане известно за дете, преживяло насилие, е длъжен да сигнализира органите по закрила.

Тормозът срещу връстници се разглежда от много автори като групов феномен (Craig and Peplar, 1997). Те посочват, че 85% от случаите на насилие се извършват в присъствието на други. Дан Олвеус (Olweus, 1993) обяснява този факт с груповата динамика. Според него тормозът е форма на насилие, която се определя като сбор от съзнателни негативни постъпки, които са дълготрайни, насочени към един и същ ученик от страна на един ученик или група.

Ключови в разбирането за тормоза са следните характеристики на това поведение:

1. Злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете.
2. Извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унижи или изолира от социалния живот.
3. Повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на агресия.

Тормозът може да обхваща много широк спектър от поведения. Може да се състои от преки нападения (удряне, заплаха или принуда, дразнене, подигравка, наричане с обидни прякори, сексуални забележки, откраждане или повреждане на лични вещи) или да бъде по-рафиниран, непряк (например разпространяване на слухове или насърчаване на другите да отхвърлят или изключват някого от приятелската среда). Проявите на тормоз най-общо могат да бъдат разделени на следните основни групи:

Физически тормоз – блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение.

Вербален тормоз – словесни изрази, които имат за цел да унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или други, с което се подчертава различие от останалите. Включва подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди.

Психически тормоз – подмятане, подиграване, закачане, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на имущество, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене.

Социален тормоз – избягване, игнориране, изключване от дейността, одумване и разпространение на злобни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз, изолиране.

Сексуален тормоз – представлява всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до накърняване на достойнството на лицето, и по-специално създаване на смущаваща, враждебна, деградираща (принизяваща), унижителна или обидна обстановка. Включва измислянето на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността на някой и подикравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н. до по-екстремни форми на нападение и насилие.

Физическият тормоз е формата, която възрастните най-често забелязват и затова често мерките за справяне обикновено са насочени именно към нея. Психическият и социалният тормоз по-трудно могат да бъдат установени, тъй като те не са така видими, а и децата от своя страна нямат нагласата да споделят с възрастните своите преживявания.

В много случаи социалният и психическият тормоз, като обидните думи и прякори, социалното изолиране и други се подценяват, като се счита, че те са нормална част от израстването и социализацията на децата.

Тормозът, независимо от това как се упражнява, е деструктивен и опасен вид насилие.

Следователно усилията за справяне с насилието от деца над деца в училище трябва да бъдат насочени към всички проявления на това явление, а не само към неговите

физически форми.

Разпознаването на физическото насилие включва следните **физически и поведенчески показатели**:

- различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;
- неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едностранни отговори;
- безпокойство и крайности в поведението – от агресивност до пасивност;
- лоша представа за себе си – децата смятат, че са заслужили насилието;
- прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
- влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;
- влошаване на успеха и чести отсъствия от училище;
- чести отсъствия от определени часове, например от физическо възпитание и спорт.

Разпознаването на **психическото насилие** включва следните психически и поведенчески показатели:

- детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;
- агресивно поведение и/или поведението, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;
- внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или нивото на развитие на детето;
- бягане и криене, включително зачестили бягства от училище;
- загуба на доверие, неучастие в общите занимания в училище, ниска самооценка;
- употреба на алкохол, медикаменти, самозанемаряване (постоянно обличане на едни и същи дрехи или отказ да сресва косата си);
- психосоматични симптоми.

Разпознаването на **сексуалното насилие** включва както изброената по-горе симптоматика, така и различни прояви на сексуализирано поведение.

Накратко КАКВО ОЗНАЧАВА ТОРМОЗ В УЧИЛИЩЕ ОТ ВРЪСТНИЦИТЕ?

Тормоз в училище от връстниците означава, когато един ученик или група ученици нарочно се отнасят лошо към друг ученик, който е по-слаб и не може да се защити (да им отговори): например дразнят го, обиждат го, подиграват му се, измислят му неприлични прякори, бутат го, удрят го или го ритат, заплашват го, взимат му нещата, изнудват го, затварят го в стаята или правят други неприятни неща.

Тормоз означава също така когато за някой се пишат обидни неща, например по дъската, стените, разпространяват се зловни клюки, слухове и измислици или когато

другите ученици нарочно го изключват от игрите, не искат да говорят или да правят нищо заедно с него.

Тормоз означава, когато към даден ученик се отнасят по този начин не само веднъж (еднократно), а много пъти или в продължение на дълго време.

Тормозът се различава от конфликтите, караниците или схватките в училище, които възникват между учениците с приблизително еднаква сила. При тормоза един ученик (групата от ученици) са очевидно по силни от другият ученик, който е по-слаб и не може да се защити, да отговори на тези, които го тормозят.

Въз основа на досегашната практика в ..... училище, провежданите проучвателни дейности и направените оценки и изводи от доклади и анализи на Училищната комисия за превенция на противообществените прояви на учениците, в училището се разработи следния комплекс от мерки за противодействие на училищния тормоз:

Задължение на всеки учител и служител в училище:

- ✓ Да се намеси, за да прекрати ситуация на тормоз, на която е станал свидетел.
- ✓ Да бъде наблюдателен и да следи груповата динамика в паралелките.
- ✓ Да наблюдава взаимодействията и взаимоотношенията между учениците в училище по време на междучасията и неформалните ситуации, в които те общуват.

Мерки за намаляване на риска от възникване на училищен тормоз между учениците в:

- ✓ Защита и отстояване на човешките права и проява на толерантност към различията.
- ✓ Интегрирането на Механизма за противодействие на училищния тормоз в училище в Плана на съвет.
- ✓ Дейности в часовете на класа и в извънкласни форми за информиране относно същността и видовете тормоз, както и за формиране у учениците на умения за справяне с него, предлагане на стратегии за превенция и преодоляването на възникнал такъв.
- ✓ Дейности с родителите – информиране, консултиране, оказване на съдействие – групово и индивидуално.
- ✓ Текуща оценка на взаимоотношенията в ученическата общност.
- ✓ Включване в обученията за повишаване на квалификацията на педагогическите специалисти в областта на справяне с училищния тормоз.

Начини за противодействие на училищния тормоз между учениците в НУ „Христо Ботев“:

- ✓ Създаване на координационен съвет, който да отговаря за планиране, проследяване и координиране на усилията за справяне с тормоза.
- ✓ Дейности на ниво класна стая (паралелка): Съгласно План за часа на класа, и другите педагогически специалисти в училище. Целта е да се създаде пространство, в което се говори открито за тормоза и се работи за формирането у децата на нагласи и социални умения, недопускащи насилие

като например емпатия, толерантност и уважение към различията, решаване на конфликти и др.

- ✓ Дейности на ниво училище: Съгласно Годишния план на Училищната комисия за превенция на противообществените прояви на учениците и съгласно Годишния план за дейността на училището. Подобряване на системата от дежурства с оглед обхващане на местата, в които на етапа на оценка е установено, че се извършва тормоз; включване на учениците в дежурствата; осигуряване на партньорства с външни на училището служби, организации и специалисти.
- ✓ Дейности с родителско участие, включване в училищни инициативи и мероприятия.

Процедури и алгоритъм при установен училищен тормоз между учениците:

Ниво на тормоз	Отговор на училището	Отговорни лица
Ниско нарушение на правилата	Прекратяване – изтъкване на нарушеното правило: налагане на съответната последица	Учител и класен ръководител
Повтаряне на едни и същи нарушения на правилата или по-сериозни последици	Описване на ситуацията в Дневник за случаите на тормоз, възстановяване на щетата, разговаря се с родителите	Класен ръководител
Сериозно – злоупотреба със сила, както и при екстремни ситуации, в които съществува опасност за живота и здравето, телесния интегритет, както на детето-жертва, така и на детето-извършител	Насочване към Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни и полицията, ОЗД и община по силата на координационния механизъм; Дневник за случаите на тормоз, среща с родителите, възстановяване на щетата, включване на учениците в допълнителни програми	Координационния съвет

Действия при разрешаване на установен училищен тормоз между учениците в училище

На първо място важно е да се разграничат случаите, когато не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между децата. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на децата, включително и на тези, които само

присъстват без активно да участват. По-голямата част от ситуациите на тормоз следва да бъдат овладени от учителите, а някои от самите деца. Всяка намеса изисква внимателна преценка за ситуацията и нейната тежест.

Първа стъпка: Прекратяване на ситуация на тормоз

Задължение на всеки учител и служител е да се намеси, за да прекрати ситуация на тормоз, на която е станал свидетел.

В случай на физически торвоз децата трябва да бъдат разделени, за да се прекрати физическият контакт между тях незабавно и да се уведоми класния ръководител.

Не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това следва да се случи на по-късен етап. Важното е учителят/ служителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение.

Втора стъпка: Реакции спрямо детето, което е упражнило тормоз

Когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата. Той се прилага от класния ръководител или педагогическия съветник.

Подходът за възстановяване на щетите изисква време и по-задълбочен разговор с детето. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че се действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които цялото училище се придържа, а не за да бъде наказан. Ключов момент във възстановяването на щетата е, че класният ръководител разговаря с ученика, а ученикът сам избира и решава как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово решение трябва да се съгласи и ученикът, който е бил потърпевш от тормоза. Като първа стъпка класният ръководител изслушва детето. Не е желателно детето да се изслушва съвместно с потърпевшото дете. След изясняване на ситуацията и постигане на договорка, класният ръководител за определен период от време проследява поведението на децата и дава обратна връзка.

Трета стъпка: Реакции спрямо дете, което е обект на тормоз

Работата с деца, които са обект на торвоз, е насочена към формиране у тях на умения за справяне с подобно поведение.

- ✓ Класният ръководител говори с детето, по възможност още същия ден, за да разбере какво точно се е случило.
- ✓ Подчертава се поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се.
- ✓ Класният ръководител наблюдава детето в следващите дни, за да се увери как се чувства и при необходимост отново разговаря с него.

Четвърта стъпка: Реакции спрямо наблюдателите

- ✓ Класният ръководител изтъква тези, които са се намесили в защита на ценностите на училището. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще.
- ✓ Класният ръководител насърчава учениците за грижа спрямо тормозеното

дете.

Училищна система за насочване към други служби

I. Създава се дневник в училището за регистрираните случаи на тормоз между учениците.

II. Всяка ситуация на тормоз се регистрира и описва с цел да се проследи развитието на случая във времето и да се планира подходяща интервенция. Регистърът съдържа следните реквизити: „дата“, „какво се е случило – кратко описание на случая“, „кога се е случило“, „участници“, „служител, регистрирал ситуацията – име и подпис“, „предприети мерки“, „отговорни участници, които са информирани (институции, органи, родители“, „как е приключила ситуацията или на какъв етап е и какво предстои“. Този дневник се съхранява на достъпно място при ПДУД.

III. Класните ръководители следят вписаните в дневника случаи и предприемат съответни мерки като взаимодействат с родителя на ученика, с учители и с педагогическия съветник.

IV. В случаите, при които поведението на детето се отличава с изразени агресивни прояви, снижен контрол върху гнева, склонност да разрешава конфликтни ситуации с насилие, Координационният съвет (УКПППУ) предлага на директора да бъде потърсено съдействие от страна на Отдел „Закрила на детето“, Местната комисия борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, полицията и всички останали участници в мултидисциплинарния екип по силата на координационния механизъм.

